หมวด ๓
ศาลยุติธรรม

บทที่ ๑
ศาลยุติธรรมในปัจจุบัน

ศาลที่มีพระราชบัญญัติจัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีอาจแยกออกได้เป็นสองชนิด คือ ศาลซึ่งสังกัดกระทรวงยุติธรรม มีชื่อรวมเรียกว่า "ศาลยุติธรรม" ชนิดหนึ่ง กับศาลซึ่งมิได้สังกัดกระทรวงยุติธรรมอีกชนิดหนึ่ง ศาลซึ่งสังกัดกระทรวงยุติธรรมยังแยกออกได้อีกเป็นสามประเภท คือ ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมประเภทหนึ่ง ศาลซึ่งมีพระราชบัญญัติจัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีบางประเภทประเภทหนึ่ง กับศาลซึ่งตั้งขึ้นโดยอาศัยมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีตามคำสั่งของศาลเดิม ซึ่งมีคำสั่งตั้งศาลประเภทนี้ขึ้นอีกประเภทหนึ่ง

ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแบ่งออกเป็นสามชั้น ดังที่บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒ คือ

(๑) ศาลชั้นต้น

(๒) ศาลอุทธรณ์[๑]

(๓) ศาลฎีกา (ศาลสูงสุด)

การดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลโดยทั่ว ๆ ไปนั้น จะต้องดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลตามลำดับชั้น กล่าวคือ ในชั้นแรกคู่ความจะต้องเริ่มดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลชั้นต้นก่อน เมื่อศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนพิจารณาและพิพากษาเป็นประการใดแล้ว หากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่พอใจในคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นก็จะอุทธรณ์ คือทำหนังสือโต้แย้งหรือคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นศาลสูง

---

(๑) โปรดดูพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์ภาค พ.ศ. ๒๕๓๒ มาตรา ๓, มาตรา ๔

ถัดจากศาลชั้นต้นขึ้นไป ยกเว้นคดีบางประเภทซึ่งกฎหมายบัญญัติให้อุทธรณ์ขึ้นไปยังศาลฎีกาโดยตรง ไม่ต้องผ่านการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ ส่วนคดีบางประเภทซึ่งต้องห้ามตามกฎหมายวิธีพิจารณาความมิให้อุทธรณ์ในข้อเท็จจริง คดีเหล่านั้นก็จะยุติอยู่เพียงแค่ศาลชั้นต้น แต่ถ้าเป็นคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับข้อกฎหมาย คู่ความก็ยังคงอุทธรณ์ปัญหาข้อกฎหมายขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์ได้ตามปกติ **คดีที่ศาลอุทธรณ์พิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งประการใดแล้ว หากคู่ความยังไม่พอใจในคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์นั้น ก็อาจโต้แย้งหรือคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ขึ้นไปยังศาลฎีกา ซึ่งเป็นศาลสูงสุด ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาความ** คืออาจจะฎีกาได้หรือต้องห้ามมิให้ฎีกาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการพิจารณาความนั้น ๆ เมื่อศาลฎีกาพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งประการใดแล้ว คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกาถือเป็นที่สุด ไม่มีการพิจารณาพิพากษาอย่างใดต่อไปอีกเกี่ยวกับคดีนั้น นอกจากการดำเนินกระบวนการพิจารณาชั้นบังคับคดี[๑]

บทที่ ๒

ตอนที่ ๑
ศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๓ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๓๒ มาตรา ๓ ได้แบ่งศาลชั้นต้นออกเป็น

(๑) ศาลชั้นต้นในกรุงเทพมหานคร และ

(๒) ศาลชั้นต้นในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากกรุงเทพมหานคร

ศาลชั้นต้นในกรุงเทพมหานคร ได้แก่

ก) ศาลแขวง

ข) ศาลจังหวัดมีนบุรี

ค) ศาลแพ่งธนบุรีและศาลอาญาธนบุรี

ง) ศาลแพ่งกรุงเทพใต้และศาลอาญากรุงเทพใต้

จ) ศาลแพ่งและศาลอาญา

ศาลชั้นต้นในจังหวัดอื่น ๆ ได้แก่

ก) ศาลแขวง

ข) ศาลจังหวัด

---

[๑] โปรดดูเรื่องการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ หน้า ๖๔

ตอนที่ ๒

ศาลชั้นต้นซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่น

นอกจากการแบ่งประเภทของศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้ว ยังมีศาลชั้นต้นตามกฎหมายอื่นอีกด้วย และศาลชั้นต้นเหล่านี้ได้แบ่งออกเป็นศาลชั้นต้นในกรุงเทพมหานครกับศาลชั้นต้นในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน

ศาลชั้นต้นซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่นในกรุงเทพมหานคร คือ

(ก) ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ซึ่งตั้งขึ้นตามมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔

ข) ศาลแรงงานกลาง ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒

ค) ศาลภาษีอากรกลาง ซึ่งตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. ๒๕๒๘

ศาลชั้นต้นซึ่งตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่นในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากกรุงเทพมหานคร คือ

(ก) ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด ซึ่งตั้งขึ้นตามมาตรา ๘ วรรคหนึ่ง และแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัด ตามมาตรา ๘ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔

ข) ศาลแรงงานภาค มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ แต่ยังมิได้มีการจัดตั้งขึ้น

ค) ศาลแรงงานจังหวัด มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ แต่ยังมิได้มีการจัดตั้งขึ้น

ง) ศาลภาษีอากรจังหวัด มีบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. ๒๕๒๘ แต่ยังมิได้มีการจัดตั้งขึ้น

ตอนที่ ๓
ศาลชั้นต้นซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ศาลประเภทนี้จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจศาลเดิมออกคำสั่งตามมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและถือเป็นศาลสาขาของศาลเดิมที่ออกคำสั่งตั้งขึ้น ศาลดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็นศาลในกรุงเทพมหานคร และศาลในต่างจังหวัดเช่นเดียวกับศาลชั้นต้นอื่น[๑]

ศาลชั้นต้นซึ่งตั้งขึ้นโดยอาศัยมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในกรุงเทพมหานคร คือ

ศาลแขวงสาขา

ศาลชั้นต้นซึ่งตั้งขึ้นโดยอาศัยมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในจังหวัดอื่น คือ

ศาลจังหวัดสาขา

ตอนที่ ๔
ศาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในจังหวัดหนึ่ง ๆ ต้องมีศาลชั้นต้นศาลหนึ่งเป็นอย่างน้อย แต่บางจังหวัดอาจมีศาลชั้นต้นหลายศาลก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานครมีศาลชั้นต้นมากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะในจังหวัดใหญ่ ๆ ประชากรในจังหวัดนั้น ๆ ย่อมมีเป็นจำนวนมาก เมื่อมีคนมากก็ย่อมมีคดีความเกิดขึ้นมากเป็นเงาตามตัว กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย มีประชาชนทั่วสารทิศมารวมกันอยู่ เพราะเป็นสถานที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพได้ทุกสาขามากมายยิ่งกว่าจังหวัดอื่น ๆ คนที่ประพฤติชั่วไม่ประกอบอาชีพในทางสุจริต มักก่อให้เกิดอาชญากรรม เช่น ชิงทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ ทำให้เกิดคดีอาญาได้มากมาย ส่วนคนดีที่ประกอบอาชีพโดยสุจริต ในบางครั้งการประกอบอาชีพเกิดการขัดแย้งมีข้อพิพาทระหว่างกันขึ้น ต้องไปพึ่งพาอาศัยขอให้ศาลชี้ขาดตัดสินให้ จึงเกิดเป็นคดีแพ่งขึ้น คดีที่เกิดขึ้นทั้งในทางอาญาและทางแพ่งมีทั้งเรื่องที่มีอัตราโทษสูงและโทษต่ำ มีทั้งคดีที่มีราคาทรัพย์ที่พิพาทสูงและราคาทรัพย์เล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเป็นคดีที่เกี่ยวกับสิทธิตามสภาพบุคคลหรือสิทธิในครอบครัว ในกรุงเทพมหานครจึงต้องมีทั้งศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงพระโขนง ศาลแขวงดุสิต ศาลแขวงปทุมวัน และศาลแขวงตลิ่งชัน

---

(๑) โปรดดูคำบรรยายนี้ หน้า ๕๐

นอกจากนี้ยังมีศาลตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาคดีที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดและพิจารณาคดีครอบครัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์คือ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลที่พิจารณาข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างคือ ศาลแรงงานกลาง และศาลที่พิจารณาข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนเกี่ยวกับการเรียกเก็บภาษีอากร คือ ศาลภาษีอากรกลางอีกด้วย ส่วนในต่างจังหวัดจะมีศาลชนิดใดมากน้อยเท่าใด ก็แล้วแต่จำนวนคดีที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด บางจังหวัดมีศาลจังหวัดอยู่เพียงศาลเดียว บางจังหวัดก็มีศาลจังหวัดอยู่ในจังหวัดเดียวกันหลายศาล บางจังหวัดมีศาลจังหวัดและศาลแขวง และบางจังหวัดมีศาลจังหวัดและศาลเยาวชนและครอบครัว และบางจังหวัดก็มีทั้งศาลจังหวัด ศาลเยาวชนและครอบครัวกับศาลแขวง อย่างไรก็ตาม ในจังหวัดหนึ่งๆ ต้องมีศาลจังหวัดศาลหนึ่งเป็นอย่างน้อย จะมีแต่ศาลแขวงหรือศาลอื่นโดยไม่มีศาลจังหวัดไม่ได้ กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัด แต่ศาลประจำกรุงเทพมหานครไม่เรียกศาลจังหวัด เพราะกรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดใหญ่ มีคดีมากทั้งคดีอาญาและคดีแพ่ง ศาลที่ตั้งขึ้นจึงเรียกชื่อตามประเภทแห่งคดี รวมทั้งศาลที่ตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีอื่นนอกจากคดีอาญาและคดีแพ่ง ดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่กรุงเทพมหานครก็ยังมีศาลจังหวัดรวมอยู่กับศาลอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วอีกด้วย ศาลจังหวัดดังกล่าวคือศาลจังหวัดมีนบุรี ซึ่งตั้งทำการพิจารณาพิพากษาทั้งคดีอาญาและคดีแพ่งอยู่ที่เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องจากเขตมีนบุรีเป็นอำเภอใหญ่มีคดีความมาก และในสมัยก่อนการคมนาคมไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน เพื่อแก้ความเดือดร้อนและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในท้องที่อำเภอนั้น กระทรวงยุติธรรมจึงได้เสนอตั้งศาลจังหวัดมีนบุรีขึ้นโดยให้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีในเขตอำเภอมีนบุรี เขตอำเภอหนองจอก และเขตอำเภอลาดกระบัง ในปัจจุบันแม้การคมนาคมจะสะดวกรวดเร็วดีขึ้นกว่าสมัยก่อน แต่การมีศาลจังหวัดมีนบุรียังอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในเขตอำเภอดังกล่าว กระทรวงยุติธรรมจึงยังไม่เห็นสมควรจะยุบเลิกศาลจังหวัดมีนบุรี และได้ดำเนินการให้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลจังหวัดมีนบุรี พ.ศ. ๒๕๓๔ ขยายเขตอำนาจศาลจังหวัดมีนบุรีออกไปอีก โดยขยายคลุมไปถึง แขวงท่าแร้ง แขวงสายไหม แขวงออเงิน ซึ่งอยู่ในเขตบางเขน แขวงคันนายาว แขวงสะพานสูง ซึ่งอยู่ในเขตบึงกุ่ม และแขวงจรเข้บัว ซึ่งอยู่ในเขตลาดพร้าว ในกรุงเทพมหานครอีกด้วย ศาลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ศาลใดมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอย่างใด จะได้กล่าวในรายละเอียดเมื่อกล่าวถึงเขตอำนาจของศาลนั้นๆ

ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเรื่องศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และศาลชั้นต้นตามกฎหมายอื่นทั้งในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งพระราช-บัญญัติจัดตั้งศาลนั้นบัญญัติให้เป็นศาลยุติธรรมชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม หรือมิฉะนั้นก็บัญญัติให้ศาลนั้นสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมและให้นำบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลยุติ-

ธรรมมาใช้บังคับโดยอนุโลม ส่วนศาลสูงซึ่งมีอยู่เฉพาะในกรุงเทพมหานคร คือศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค และศาลฎีกา จะได้อธิบายต่อไปเมื่อกล่าวถึงเรื่องเขตอำนาจของศาลทั้งสามนั้น

ตอนที่ ๕
ศาลเคลื่อนที่

ศาลเคลื่อนที่ เป็นศาลซึ่งตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีเป็นการชั่วคราว โดยมีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นแห่งท้องที่ที่ตั้งศาลนั้นออกไปนั่งพิจารณาคดีนอกเขตศาล แต่ภายในเขตอำนาจของศาลชั้นต้นนั้น ศาลเคลื่อนที่อาจตั้งขึ้นในกรณีที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรที่จะตั้งศาลชั่วคราวขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง เช่น ในกรณีที่มีคดีเกิดขึ้นชุกชุมในท้องที่นั้น หรือในกรณีที่การคมนาคมไม่สะดวก เกิดอุทกภัย น้ำท่วมทางขาด ประชาชนไม่สามารถเดินทางมาติดต่อกับศาลจังหวัดได้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควรที่จะตั้งศาลชั่วคราวขึ้น ก็จะมีคำสั่งตั้งศาลชั่วคราวขึ้นในท้องที่นั้น ๆ ศาลดังกล่าวนี้ถือเป็นศาลเคลื่อนที่ หรือในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินหรือเป็นความจำเป็นที่ศาลจะต้องออกไปนั่งดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีนอกเขตศาล เช่น ออกไปเผชิญสืบ ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง สถานที่ที่ศาลออกไปนั่งทำการสืบพยานถือเป็นศาลชั่วคราวและเป็นศาลเคลื่อนที่ ทั้งสองกรณีที่เรียกว่าเป็นศาลเคลื่อนที่เพราะเป็นกรณีที่ศาลออกไปใช้อำนาจศาลพิจารณาพิพากษาคดีในสถานที่อื่นนอกเขตศาลเดิม การตั้งศาลเคลื่อนที่มีวิธีการจัดตั้งสองวิธีด้วยกัน คือ

๑. การจัดตั้งศาลเคลื่อนที่ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ กล่าวคือ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นสมควร ก็จะมีคำสั่งตั้งศาลเคลื่อนที่ขึ้นตามความเหมาะสม โดยพิจารณาจากสภาพแห่งท้องที่ที่จัดตั้งศาลและจำนวนคดีที่เกิดขึ้น โดยอาจตั้งเป็นศาลแขวงหรือศาลจังหวัด ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องอำนาจจัดตั้งศาลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม[๑] และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก็ได้เคยมีคำสั่งตั้งศาลจังหวัดชั่วคราวเคลื่อนที่มาแล้ว โดยครั้งแรกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้มีคำสั่งที่ ๑๐๖/๒๕๑๘ ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๘ ให้ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเชียงใหม่ไปนั่งเป็นศาลจังหวัด ณ ที่ว่าการอำเภอฝางและอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ มีความว่า ด้วยกระทรวงยุติธรรมได้พิจารณาเห็นว่าสถิติคดีแพ่งและคดีอาญาที่เกิดขึ้นในอำเภอฝางและอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนสูงและอำเภอทั้งสองตั้งอยู่ห่างไกลศาลจังหวัดเชียงใหม่มาก ทำให้ประชาชนที่เป็นความต้องเสีย

---

(๑) โปรดดูคำบรรยายนี้ หน้า ๑๔

เวลา สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากและไม่สะดวกแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับอรรถคดีในการเดินทางไปติดต่อกับศาลหลายประการ จึงเห็นสมควรสั่งให้ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเชียงใหม่ไปนั่งเป็นศาล ณ ที่ว่าการอำเภอฝางและอำเภอแม่อาย เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในท้องที่นั้น อันจะเป็นการอำนวยประโยชน์และความสะดวกแก่ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้นอาศัยอำนาจตามความในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ วรรคสอง จึงให้ผู้พิพากษาศาลจังหวัดเชียงใหม่ตามที่อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๕ จะกำหนดไม่น้อยกว่าสองนายสับเปลี่ยนกันไปนั่งเป็นศาลจังหวัด ณ ที่ว่าการอำเภอฝางและอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีซึ่งอยู่ในอำนาจของศาลจังหวัดเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นในท้องที่นั้นชั่วคราว ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๘ เป็นต้นไป

เรียกชื่อศาลทั้งสองนี้ว่า ศาลจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอฝาง) และศาลจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอแม่อาย) ปัจจุบันศาลเคลื่อนที่ทั้งสองนี้รวมเข้ากันและได้รับการจัดตั้งเป็นศาลจังหวัด มีชื่อใหม่ว่า ศาลจังหวัดฝาง

ในระหว่างปี ๒๕๑๘ ถึง ๒๕๑๙ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้มีคำสั่งให้ผู้พิพากษาศาลจังหวัดไปนั่งเป็นศาลจังหวัดชั่วคราวเคลื่อนที่เพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง

ศาลจังหวัดชั่วคราวดังกล่าวบางศาล เมื่อตั้งขึ้นแล้ว ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้อาศัยอำนาจตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม(ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๒๕ ขยายเขตอำนาจศาลนั้น ๆ ออกไปอีก และเมื่อหมดความจำเป็น ศาลจังหวัดชั่วคราวก็ได้ยุบเลิกไปในตัวเองหรือโดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

๒. การจัดตั้งศาลเคลื่อนที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๓๕ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุฉุกเฉินหรือเป็นความจำเป็น ศาลมีอำนาจที่จะกำหนดนั่งพิจารณา ณ สถานที่อื่นได้ เช่น ศาลไปทำการสืบพยานซึ่งเจ็บป่วยอยู่นอกเขตศาล การที่ศาลออกไปนั่งทำการเป็นศาลนอกเขตศาลโดยมีสถานที่ตั้งและพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลไปปฏิบัติหน้าที่เป็นประจำเคยมี เช่น ศาลแขวงกลางคืน ซึ่งมีผู้พิพากษาศาลแขวงออกไปนั่งพิจารณาพิพากษาคดีนอกเขตศาลในเวลากลางคืนตอนหัวค่ำ และมีศาลแขวงสาขา ซึ่งมีผู้พิพากษาศาลแขวงออกไปนั่งพิจารณาพิพากษาคดีนอกเขตศาล สถานที่ตั้งของศาลดังกล่าวนี้อาศัยตั้งอยู่ตามเขต (อำเภอ)

ต่าง ๆ[๑] แต่ที่ศาลไปตั้งที่ทำการเป็นศาลชั่วคราว โดยมีพนักงานเจ้าหน้าที่ของศาลไปปฏิบัติราชการเป็นประจำทำนองศาลทั่ว ๆ ไปนั้น ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๗ ไม่เคยมี เพิ่งจะมีการตั้งศาลชั่วคราวรับพิจารณาพิพากษาคดีเป็นประจำเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ นี้เอง โดยกระทรวงยุติธรรมเห็นเป็นความจำเป็นที่จะกระจายอำนาจศาลออกไปเพื่อบริการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยทั่วถึง และเพื่อไม่ให้ประชาชนต้องเดือดร้อนลำบากในการเดินทางไปยังศาลจังหวัดในกรณีที่เป็นคดีความเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงได้จัดให้มีการจัดตั้งศาลจังหวัดสาขาขึ้น มีเขตอำนาจตามที่กำหนดไว้ในคำสั่ง ศาลจังหวัดสาขาเป็นศาลชั่วคราวเคลื่อนที่ กระทรวงยุติธรรมไม่เรียกศาลที่ตั้งขึ้นตามวิธีที่สองนี้ว่าศาลเคลื่อนที่ แต่เรียกว่าศาลสาขา แม้การจัดตั้งศาลจังหวัดสาขาจะมีลักษณะเป็นการจัดตั้งศาลถาวร เพราะมีสถานที่ตั้งศาลและมีพนักงานเจ้าหน้าที่ประจำ แต่ศาลสาขาดังกล่าวก็ไม่ใช่ศาลถาวร เพราะอาจจะยุบเลิกเสียเมื่อใดก็ได้เมื่อหมดความจำเป็น โดยไม่ต้องมีวิธีการจัดตั้งและยุบเลิกอย่างการจัดตั้งและยุบเลิกศาลถาวรตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๖ การจัดตั้งศาลจังหวัดสาขานี้มิได้ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ แต่เป็นการจัดตั้งโดยอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๓๕ ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ โดยผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอาศัยอำนาจในฐานะหัวหน้าผู้รับผิดชอบในงานของศาลให้เป็นที่เรียบร้อยตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง ออกคำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๓๕ ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ ให้ผู้พิพากษาในศาลของตนออกไปนั่งพิจารณาคดี ณ สถานที่ซึ่งจัดไว้เป็นที่พิจารณาคดีของผู้พิพากษา และสถานที่ที่จัดไว้นั้นอยู่ในเขตอำนาจของตน เรียกสถานที่ดังกล่าวว่าเป็นศาลสาขาของศาลเดิมที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลนั้นออกคำสั่ง เช่น ศาลจังหวัดสีคิ้ว (ปากช่อง) ซึ่งถือว่าเป็นศาลจังหวัดสาขาของศาลจังหวัดสีคิ้ว และศาลจังหวัดกาญจนบุรี (ทองผาภูมิ) ซึ่งถือว่าเป็นศาลจังหวัดสาขาของศาลจังหวัดกาญจนบุรี[๒] ศาลจังหวัดสาขาทั้งสองมิได้ตั้งขึ้นโดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่ตั้งขึ้นโดยคำสั่งของศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่ตั้งศาลนั้นๆ เช่น การจัดตั้งศาลจังหวัดกาญจนบุรี (ทองผาภูมิ) ได้มีคำสั่งของศาลจังหวัดกาญจนบุรี ที่ ๑/๒๕๓๓ ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๓ เรื่อง กำหนดการนั่งพิจารณาของศาลจังหวัดกาญจนบุรี ณ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใจความว่า ด้วยกระทรวงยุติธรรมเห็นว่าประชาชนในอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ห่างไกลต้องประสบความยากลำบากในการเดินทางมาขอใช้สิทธิทางศาล เป็นเหตุให้ไม่สามารถกระจายความยุติธรรมไปอย่างทั่วถึง สมควรให้

---

(๑) โปรดดูคำบรรยายนี้ หน้า ๗๐

(๒) โปรดดูคำบรรยายนี้ หน้า ๑๐๐

ศาลจังหวัดกาญจนบุรีเปิดทำการสาขาที่อำเภอทองผาภูมิ มีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่อำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประกอบกับมาตรา ๑๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จึงกำหนดให้มีการนั่งพิจารณา ณ ที่ทำการศาลจังหวัดกาญจนบุรี (ทองผาภูมิ) เพื่อใช้อำนาจตามความในมาตรา ๒๑ และมาตรา ๒๒ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม เฉพาะในคดีอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินเจ็ดปีไม่ว่าจะมีโทษปรับหรือไม่ ที่เกิดขึ้นในท้องที่หรือที่อยู่ในอำนาจของสถานีตำรวจภูธรอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี การไต่สวนชันสูตรพลิกศพที่ความตายเกิดในเขตอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี คดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินห้าหมื่นบาท อันเกี่ยวด้วยอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี หรือสิทธิหรือประโยชน์ใดอันเกี่ยวกับทรัพย์เหล่านั้น หรือที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอทองผาภูมิและอำเภอสังขละบุรี

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ เป็นต้นไป

นอกจากมีการตั้งศาลจังหวัดสาขาแล้ว ในกรุงเทพมหานครยังมีการตั้งศาลแขวงสาขาขึ้นหลายศาล โดยอาศัยวิธีการตั้งศาลตามข้อ ๒ นี้ ซึ่งต่อมาเมื่อเหตุฉุกเฉินหรือความจำเป็นนั้นไม่เปลี่ยนแปลง ศาลแขวงสาขาเหล่านั้นหลายศาลก็ได้เปลี่ยนสภาพจากศาลแขวงสาขาเป็นศาลแขวงโดยพระราชกฤษฎีกา และมีอำนาจเช่นเดียวกับศาลแขวงทั่วไป

ข้อสังเกต อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลชั่วคราวเคลื่อนที่และศาลสาขาที่ตั้งขึ้นทั้งสองประเภทที่กล่าวมาข้างต้นไม่เหมือนกัน ศาลชั่วคราวเคลื่อนที่ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๕ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเต็มตามอำนาจศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม สุดแล้วแต่ว่าเป็นศาลแขวงหรือศาลชั้นต้นอื่น ส่วนศาลชั่วคราวเคลื่อนที่ที่ตั้งขึ้นโดยคำสั่งศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๓๕ ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ นั้น มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเพียงเท่าที่ศาลเดิมจะมีคำสั่งกำหนดไว้เท่านั้น

ตอนที่ ๖
การแบ่งแผนกในศาล

การแบ่งแผนกในศาล ก็เพื่อให้แผนกที่ตั้งขึ้นรับผิดชอบพิจารณาพิพากษาคดีเป็นประเภท เช่น แผนกที่ดิน แผนกครอบครัว แผนกมรดก แผนกประทุษร้ายต่อร่างกาย แผนกประทุษร้าย

ต่อทรัพย์ เหล่านี้เป็นต้น การแบ่งดังกล่าวก็เพื่อให้ผู้พิพากษาแต่ละแผนกนั้นมีความรู้ความชำนาญในคดีประเภทที่แบ่ง เพราะได้ทำการพิจารณาพิพากษาอยู่เป็นประจำ และเมื่อมีคดีประเภทนั้นขึ้นมาสู่ศาล ก็จะสามารถพิจารณาพิพากษาได้ละเอียดรอบคอบ ถูกต้องแม่นยำและรวดเร็วยิ่งขึ้น ผู้พิพากษาที่ประจำอยู่แต่ละแผนกมีความชำนิชำนาญเกี่ยวแก่คดีซึ่งแบ่งแยกมาพิจารณาในแผนกแต่ละแผนกนั้น พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๔ จึงบัญญัติให้ ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ และศาลชั้นต้นศาลใดศาลหนึ่ง แบ่งออกเป็นแผนก และให้มีอำนาจเฉพาะในคดีประเภทใดก็ได้ โดยออกเป็นกฎกระทรวง ในทางปฏิบัติ ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ ศาลแพ่งและศาลอาญาได้มีการแบ่งเป็นแผนกเพื่อพิจารณาคดีเฉพาะประเภท แต่เป็นการแบ่งภายในของศาลนั้นเอง ไม่ได้แบ่งตามอำนาจที่พระธรรมนูญศาลยุติธรรมบัญญัติให้ไว้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้พิพากษาที่ประจำทำงานอยู่ในแต่ละศาลนั้นไม่ได้อยู่ประจำตำแหน่งนาน ๆ จนเกิดความเชี่ยวชาญ มักจะมีการโยกย้ายสับเปลี่ยนตำแหน่งอยู่ตลอดเวลา จึงไม่เกิดประโยชน์ในการแบ่งแยกเป็นแผนก ได้มีการแบ่งเป็นแผนกคดีเด็กและเยาวชนในศาลจังหวัดสมุทรปราการและศาลจังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นการแบ่งแยกตามพระราช-บัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๔๙๔ มาตรา ๖ วรรคสอง ในปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว[๑] การแบ่งแยกเป็นแผนกดังกล่าวไม่ใช่เป็นการแบ่งแยกตามเหตุผลที่กล่าวข้างต้น แต่เป็นการแบ่งเนื่องจากจะให้มีศาลสำหรับพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวประจำจังหวัดซึ่งจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ในปัจจุบันได้มีการจัดตั้งแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวขึ้นในศาลจังหวัดต่างๆ อีกหลายศาล ส่วนการแบ่งเป็นแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว ในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกานั้นเป็นการแบ่งตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวฯ[๒] ไม่ใช่เป็นการแบ่งตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม

ตอนที่ ๗
การแบ่งคณะในศาล

การแบ่งคณะในศาลเป็นความจำเป็นในเมื่อมีคดีเกิดขึ้นมากในศาล และในศาลนั้นมีผู้พิพากษามากเพียงพอที่จะแบ่งเป็นคณะได้ ศาลที่มีการแบ่งเป็นคณะในขณะนี้เป็นศาลใหญ่ๆ ที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร คือ ศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญาธนบุรี ส่วนศาลในต่างจังหวัดไม่ค่อยจะมีคดีมากมาย และจำนวนผู้พิพากษาในแต่ละศาลก็มีไม่มาก จึงยังไม่มีการแบ่งเป็นคณะ การแบ่งเป็นคณะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานด้านธุรการของศาลเพื่อให้การปฏิบัติงานเกี่ยวกับการ

(๑) และ (๒) โปรดดูคำบรรยายนี้หน้า ๑๙

พิจารณาคดีสำเร็จไปได้รวดเร็ว การแบ่งคณะไม่ต้องออกเป็นกฎกระทรวงเหมือนการแบ่งแผนกตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๔ ผู้พิพากษาในคณะที่แบ่งนั้น คณะหนึ่งจะมีจำนวนเท่าใด แล้วแต่หัวหน้าผู้รับผิดชอบในศาลนั้นจะกำหนด ส่วนมากคณะหนึ่งจะมีผู้พิพากษาประกอบเป็นองค์คณะจำนวน ๓ คน มีผู้พิพากษาอาวุโสคนหนึ่งในจำนวนสามคนนั้นเป็นหัวหน้าคณะ เรียกว่าผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะนี้ไม่มีกล่าวถึงในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม เป็นตำแหน่งที่เรียกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๔๐ และตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ กับกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ซึ่งในปัจจุบันตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะมีระบุไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ มาตรา ๑๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๒๗ มาตรา ๓ และในกฎกระทรวง (พ.ศ. ๒๕๒๑) ตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าคณะเป็นตำแหน่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเช่นเดียวกับตำแหน่งตุลาการอื่นๆ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะไม่ได้มีความรับผิดชอบเหมือนกับหัวหน้าผู้รับผิดชอบของศาล คงมีหน้าที่แต่เพียงรับผิดชอบดูแลให้การพิจารณาพิพากษาคดีในคณะของตนดำเนินไปโดยเรียบร้อย และให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับข้อขัดข้องในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาในคณะ นอกจากหน้าที่ดังกล่าว ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะก็มีหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีเช่นเดียวกับผู้พิพากษาในคณะของตนนั่นเอง

บทที่ ๓
การดำเนินคดีในศาล

ตอนที่ ๑
การดำเนินคดีในศาลชั้นต้น

คดีทุกคดี ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญา จะต้องเริ่มดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลชั้นต้นก่อน เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้มีการดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลอื่นนอกจากศาลชั้นต้น การฟ้องคดีต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ ว่าคดีอย่างไรควรจะฟ้องที่ศาลไหน เช่นคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีอื่นทั่วๆ ไปที่มิได้มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าจะต้องนำไปฟ้องยังศาลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นโดยเฉพาะ หากเกิดขึ้นในต่างจังหวัด ก็จะต้องนำไปฟ้องยังศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม คือเกิดขึ้น

ในจังหวัดใดก็ต้องฟ้องที่ศาลจังหวัดนั้น แต่ก็อาจฟ้องที่ศาลจังหวัดอื่นได้ตามกรณีที่กฎหมายบัญญัติอนุญาตไว้ ส่วนคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวงในจังหวัดนั้นก็ต้องนำไปฟ้องที่ศาลแขวง ถ้าในจังหวัดนั้นมีศาลชั้นต้นหลายศาล คือนอกจากจะมีศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแล้ว อาจมีศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่น แต่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ก็ต้องดูว่า นอกจากศาลจังหวัดและศาลแขวงแล้ว ศาลชั้นต้นที่มีอยู่อีกมีศาลอะไรบ้าง เช่นมีศาลเยาวชนและครอบครัวประจำจังหวัดนั้น หรือมีแผนกคดีเด็กและเยาวชนในศาลจังหวัดนั้น ศาลเยาวชนและครอบครัวประจำจังหวัด แม้จะเป็นศาลชั้นต้น แต่ก็มิใช่ศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม นอกจากนี้ยังอาจมีศาลที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม คือ ศาลจังหวัดที่ตั้งอยู่ในอำเภอใหญ่ ๆ ในจังหวัดนั้น ๆ อีกด้วยก็ได้ แต่โดยปกติในจังหวัดหนึ่งก็มีศาลประจำจังหวัดศาลหนึ่ง ส่วนจังหวัดที่มีศาลแขวงรวมอยู่ด้วยคงมีเพียง ๒๐ จังหวัด มีศาลแขวงจังหวัดละหนึ่งศาล แต่หากมีความจำเป็นอาจจะตั้งศาลแขวงมากกว่าหนึ่งศาลก็ได้ ตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. ๒๔๙๙ มาตรา ๓ ให้อำนาจไว้ ในกรุงเทพมหานครมีศาลแขวงรวมกันอยู่หลายศาล จังหวัดที่มีศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดรวมอยู่ด้วยนอกจากกรุงเทพมหานครมีหลายจังหวัด และมีศาลจังหวัดที่มีแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวรวมอยู่ด้วยหลายศาลเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นเมื่อจะฟ้องคดี ก็จะต้องพิจารณาในเบื้องต้นว่าคดีนั้นอยู่ในเขตศาลใด และศาลนั้นมีอำนาจรับคดีนั้นไว้พิจารณาพิพากษาหรือไม่ ในชั้นนี้จะกล่าวถึงแต่การฟ้องและการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเท่านั้น และคดีที่จะกล่าวถึงก็คือคดีแพ่งและคดีอาญาทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

การฟ้องคดีแพ่งทั่ว ๆ ไปนั้น เมื่อโจทก์นำไปฟ้องยังศาลที่มีเขตอำนาจที่จะรับฟ้องและมีอำนาจที่จะทำการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้ว ศาลก็จะสั่งรับฟ้องดังกล่าวไว้พิจารณาพิพากษาโดยไม่จำเป็นต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องอย่างเช่นคดีอาญา ส่วนคดีอาญา ถ้าราษฎรเป็นโจทก์ ศาลก็จะต้องไต่สวนมูลฟ้องโดยให้โจทก์นำพยานมาสืบให้ศาลเห็นในเบื้องต้นก่อนว่าคดีอาญาที่โจทก์ฟ้องนั้นมีมูลพอที่ศาลจะรับคดีไว้พิจารณาต่อไปได้ เว้นแต่จะเป็นคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะรับฟ้องโดยไม่ไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ หรือจะไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้[๑] แต่โดยปกติแล้วศาลจะไม่ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เพราะถือว่าได้มีการสืบสวนสอบสวนตามขั้นตอนของกฎหมายมาแล้ว เชื่อได้ว่าคดีนั้นมีมูลพอที่จะนำมาพิจารณาในศาล ส่วนคดีอื่น ๆ ซึ่งมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษว่าให้ฟ้องร้องยังศาลใดก็ต้องนำไปฟ้องยังศาลตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็น

---

(๑) โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๒

พิเศษนั้น เช่นคดีเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนกระทำความผิด หรือคดีเกี่ยวกับครอบครัวก็ต้องนำไปฟ้องยังศาลเยาวชนและครอบครัวประจำจังหวัดหรือแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดนั้น ในกรณีที่ในจังหวัดนั้นไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัว ก็ต้องดำเนินคดีในศาลจังหวัด

ได้กล่าวแล้วว่าในจังหวัดหนึ่ง ๆ เว้นกรุงเทพมหานคร จะต้องมีศาลจังหวัดอย่างน้อยหนึ่งศาล ซึ่งบางจังหวัดอาจจะมีมากกว่าหนึ่งศาลก็ได้ และในจังหวัดหนึ่งอาจมีศาลจังหวัดและศาลแขวงรวมอยู่ในจังหวัดเดียวกันก็ได้ ในจังหวัดที่ไม่มีศาลแขวง ถ้ามีคดีแพ่งหรือคดีอาญาเกิดขึ้นก็ต้องฟ้องยังศาลจังหวัดที่คดีเกิดขึ้นนั้น หากเป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งอยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาคนเดียวจะพิจารณาพิพากษา ดังที่บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๒ ผู้พิพากษาคนเดียวของศาลจังหวัดก็จะนั่งทำการพิจารณาพิพากษาไปจนเสร็จสำนวนโดยมีองค์คณะ-ผู้พิพากษาคนเดียว หรือถ้าเป็นคดีที่ผู้พิพากษาคนเดียวมีแต่อำนาจพิจารณาแต่ไม่มีอำนาจพิพากษาเมื่อดำเนินการพิจารณาเสร็จสิ้นแล้ว ก่อนพิพากษาผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนที่นั่งทำการพิจารณาคดี จะต้องนำสำนวนคดีนั้นไปปรึกษากับผู้พิพากษาในศาลนั้นอีกคนหนึ่งเป็นอย่างน้อย เมื่อผู้พิพากษาที่ได้รับคำขอปรึกษาได้ตรวจสำนวนและลงลายมือชื่อเป็นองค์คณะในคำพิพากษาแล้ว ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนก็อ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟังได้ คดีดังกล่าวนี้เป็นคดีที่มีองค์คณะ-พิจารณาเพียงคนเดียว แต่เมื่อพิพากษาต้องมีองค์คณะสองคน ถ้าคดีไม่อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาคนเดียวจะทำการพิจารณาพิพากษา เมื่อศาลจังหวัดรับฟ้องแล้วก็จะต้องให้ผู้พิพากษาในศาลจังหวัดนั้นสองคนนั่งทำการพิจารณาพิพากษาเป็นองค์คณะ จะนั่งพิจารณาคนเดียว แต่พิพากษาสองคนไม่ได้ ต้องนั่งพิจารณาสองคนและพิพากษาสองคน จึงจะถือว่าครบองค์คณะพิจารณาพิพากษาตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๓[๑] จะเห็นได้ว่า ศาลจังหวัดนั้นมีอำนาจพิจารณาพิพากษาทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาได้ทุกตัวบทกฎหมาย ดังที่บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๖ ไม่ว่าจะเป็นคดีเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงใด แต่ผู้พิพากษาต้องนั่งครบองค์คณะสองคนจึงจะพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาที่เกินอำนาจของผู้พิพากษาคนเดียวได้

ส่วนศาลแขวงนั้น คดีของศาลแขวงมีผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะพิจารณาและพิพากษา และคดีที่ศาลจะรับฟ้องเข้ามาก็รับเฉพาะแต่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวงเท่านั้น คดีในศาลแขวงจึงเป็นคดีที่มีผู้พิพากษาคนเดียวพิจารณาและพิพากษา แต่อาจเป็นคดีที่ผู้พิพากษาคนเดียวพิจารณาได้ แต่ถ้าจะพิพากษาจะต้องให้ผู้พิพากษาในศาลแขวงนั้นอีกคนหนึ่งตรวจสำนวนและลงลายมือชื่อเป็นองค์คณะในคำพิพากษาด้วย ดังที่บัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๕

วรรคสอง

---

(๑) โปรดดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๗/๒๔๘๐

ในกรณีที่จังหวัดหนึ่งมีทั้งศาลจังหวัดและศาลแขวง ก็จะต้องพิจารณาดูเขตอำนาจของศาลแขวงว่ามีเขตอำนาจครอบคลุมแค่ไหน เมื่อทราบเขตอำนาจของศาลแขวงแล้ว แม้ว่าเขตอำนาจของศาลจังหวัดจะคลุมเขตศาลแขวงอยู่ด้วย แต่คดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงก็จะต้องนำไปฟ้องยังศาลแขวง ศาลจังหวัดจะไม่ยอมรับฟ้องคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงนั้นโดยไม่จำเป็น แต่ศาลจังหวัดก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจรับฟ้องคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงได้ดังที่พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๔ (๒) ให้อำนาจไว้[๑] ส่วนคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่อยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงเป็นอำนาจหน้าที่ของศาลจังหวัดที่จะต้องรับไว้พิจารณาพิพากษาจะนำไปฟ้องยังศาลแขวงไม่ได้ เพราะศาลแขวงมีเขตอำนาจอยู่เฉพาะตามที่พระราชบัญญัติจัดตั้งกำหนดไว้เท่านั้น เช่น ศาลแขวงที่มีเขตอำนาจเฉพาะในเขตอำเภอเมือง คดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นในเขตอำเภอเมืองก็ต้องฟ้องยังศาลแขวง (แต่อาจฟ้องยังศาลจังหวัดได้ดังที่กล่าวมาข้างต้น) ส่วนคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดนอกเขตอำเภอเมืองก็ต้องนำไปฟ้องยังศาลจังหวัด จะนำไปฟ้องยังศาลแขวงไม่ได้

ส่วนกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นเมืองใหญ่และมีคดีมากมาย จึงต้องแยกศาลชั้นต้นในกรุงเทพมหานครออกเป็นหลายศาลดังที่กล่าวข้างต้น เช่น ศาลแพ่ง ศาลแพ่งกรุงเทพใต้ และศาลแพ่งธนบุรี ซึ่งรับพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งได้ทุกตัวบทกฎหมาย ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ และศาลอาญาธนบุรีซึ่งรับพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้ทุกตัวบทกฎหมายรวมทั้งคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๐ อีกด้วย แต่ศาลแพ่งและศาลอาญายังมีอำนาจใช้ดุลพินิจรับบรรดาคดีที่เกิดขึ้นนอกเขตของศาลแพ่งและศาลอาญาไว้พิจารณาพิพากษาตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๔(๕)[๒] ศาลจังหวัดมีนบุรีซึ่งเป็นศาลตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีอำนาจเช่นเดียวกับศาลจังหวัดอื่น ๆ แต่มีเขตอำนาจเฉพาะในเขตมีนบุรี เขตหนองจอก เขตลาดกระบัง เขตบางเขน เฉพาะแขวงท่าแร้ง แขวงสายไหม แขวงออเงิน เขตบึงกุ่ม เฉพาะแขวงคันนายาว แขวงสะพานสูง และเขตลาดพร้าว เฉพาะแขวงจรเข้บัว ซึ่งแต่ละเขตเป็นเขตในกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ในกรุงเทพมหานครยังมีศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงพระโขนง ศาลแขวงดุสิต ศาลแขวงปทุมวัน และศาลแขวงตลิ่งชันอีก รวมเจ็ดศาล สำหรับพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาเล็กๆ น้อยๆ คดีใดควรจะฟ้องในศาลใดในกรุงเทพมหานคร ก็จะต้องพิจารณาถึงเขตศาลและอำนาจศาลที่จะรับฟ้องคดีนั้นๆ ไว้พิจารณาพิพากษา และจะพิจารณา

---

(๑) โปรดดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๒๗/๒๕๒๒

(๒) โปรดดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๐๓๘/๒๕๒๓ (ประชุมใหญ่), ๒๑๑๕/๒๕๒๓ (ประชุมใหญ่), ๓๗๙/๒๕๒๕

พิพากษาโดยผู้พิพากษาสองคนหรือคนเดียวเป็นองค์คณะก็ย่อมแล้วแต่ประเภทของคดีดังเช่นที่กล่าวไว้ในเรื่องศาลจังหวัดและศาลแขวงข้างต้น

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้เป็นเรื่องการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ส่วนการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นอื่น ๆ นอกจากศาลชั้นต้นที่ตั้งขึ้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

ตอนที่ ๒
การฟ้องซ้อน

ได้กล่าวไว้แล้วว่า การฟ้องคดีจะต้องเริ่มที่ศาลชั้นต้นก่อน เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๐ บัญญัติบังคับไว้ว่า ห้ามมิให้ฟ้อง พิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีเป็นครั้งแรกในศาลหรือโดยศาลอื่นนอกจากศาลชั้นต้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้งเป็นอย่างอื่น แต่ศาลชั้นต้นก็มีมากมายหลายศาลดังที่กล่าวมา นอกจากนี้คดีที่จะฟ้องนั้น ในเรื่องหนึ่งอาจฟ้องได้หลายศาล เช่นคดีแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔ (เดิม) บัญญัติว่า คำฟ้องเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์อาจยื่นฟ้องได้ต่อศาลซึ่งทรัพย์นั้นตั้งอยู่ หรือต่อศาลซึ่งจำเลยมีภูมิลำเนา หรือคดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒ บัญญัติว่า ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีคือศาลที่ความผิดได้เกิดขึ้น หรือศาลที่จำเลยมีที่อยู่ หรือถูกจับ ปัญหาที่ติดตามมาก็คือเรื่องฟ้องซ้อน เช่น โจทก์ฟ้องคดีไว้ยังศาลหนึ่งแล้ว เกิดความไม่สะดวกในการเดินทางไปติดต่อยังศาลที่ฟ้องคดีไว้แล้ว จึงนำคดีเรื่องเดิมนั้นไปฟ้องยังอีกศาลหนึ่ง การกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการไม่สมควร เพราะก่อความเดือดร้อนให้แก่จำเลยในอันที่จะต้องติดตามไปแก้คดีในศาลที่โจทก์เที่ยวฟ้องในศาลอื่น หรือเมื่อโจทก์ฟ้องคดีไว้ยังศาลหนึ่ง และเห็นว่ารูปคดีที่ตนดำเนินอยู่ในศาลนั้นอาจจะทำให้ตนแพ้คดีได้ จึงนำคดีเดียวกันนั้นไปฟ้องใหม่ยังอีกศาลหนึ่ง การกระทำดังกล่าวของโจทก์ถือได้ว่าเป็นการเอาเปรียบจำเลย และเป็นการทำให้ศาลเสียเวลาในการพิจารณาคดี พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ จึงบัญญัติว่า "ห้ามมิให้ศาลใดศาลหนึ่งรับคดีซึ่งศาลอื่นสั่งรับประทับฟ้องโดยชอบแล้วไว้พิจารณาพิพากษา เว้นแต่คดีนั้นจะได้โอนมาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ" หากกล่าวโดยนัยที่กลับกันก็คือ เป็นการห้ามมิให้โจทก์นำคดีที่ฟ้องยังศาลหนึ่งและศาลมีคำสั่งประทับฟ้องไว้แล้วไปฟ้องอีกนั่นเอง ซึ่งตรงกันกับที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า "นับแต่เวลาที่ได้ยื่นคำฟ้องแล้ว คดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณาและผลแห่งการนี้

(๑) ห้ามไม่ให้โจทก์ยื่นคำฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นต่อศาลเดียวกัน หรือศาลอื่น ฯลฯ" จะเห็นได้ว่า แม้บทบัญญัติตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ กับบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ ที่ยกมากล่าวจะมีข้อความไม่เหมือนกัน คือ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ ห้ามมิให้ศาลใดศาลหนึ่งรับคดีซึ่งศาลอื่นได้สั่งประทับรับฟ้องไว้แล้วไว้พิจารณา ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ ห้ามไม่ให้โจทก์ฟ้องคดีเรื่องเดียวกันต่อศาลเดียวกันหรือศาลอื่น แต่ผลแห่งบทบัญญัติทั้งสองก็คือ ห้ามมิให้ฟ้องคดีเรื่องเดียวกันในเมื่อศาลใดศาลหนึ่งได้รับประทับฟ้องคดีนั้นไว้แล้ว นั่นเอง การฟ้องคดีในกรณีเช่นนี้เรียกว่า ฟ้องซ้อน ในเรื่องฟ้องซ้อนนี้ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานไว้หลายเรื่องด้วยกัน ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๒๘/๒๔๙๕ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ผู้เสียหายร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับอัยการ ซึ่งได้ฟ้องจำเลยหาว่ากระทำผิดฐานหนึ่งอยู่แล้ว ผู้เสียหายจะมาเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในเรื่องการกระทำของจำเลยอันเดียวกันนั้นอีกไม่ได้ ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ วรรคสอง (๑) ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๙๘ - ๒๙๙/๒๕๑๐ ซึ่งเป็นฎีกาประชุมใหญ่ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ผู้ว่าคดีฟ้องจำเลยหาว่าเลียนเครื่องหมายการค้าของบริษัทโจทก์ซึ่งปรากฏอยู่ในกล่องบรรจุยาและใช้กับสินค้ายาปฏิชีวนะ บริษัทโจทก์เข้าร่วมเป็นโจทก์กับผู้ว่าคดี แล้วบริษัทโจทก์ยื่นฟ้องเป็นคดีขึ้นมาอีกในข้อหาว่าเลียนเครื่องหมายการค้าอันเดียวกันนี้ที่กล่องบรรจุยาและที่สินค้ายาดังนี้ บริษัทโจทก์ต้องห้ามไม่ให้ยื่นฟ้องเรื่องเดียวกันนั้นอีกตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ วรรคสอง(๑) ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๙๖๖/๒๕๑๘ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า บุคคลหลายคนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินร่วมกัน เจ้าของรวมคนหนึ่งให้จำเลยเช่าที่ดินดังกล่าว แล้วต่อมาฟ้องขับไล่จำเลย คดีอยู่ระหว่างการพิจารณา โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าของรวมอีกคนหนึ่งมาฟ้องขับไล่จำเลยออกจากที่ดินนั้นเช่นเดียวกัน จึงเป็นฟ้องซ้อน ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ ในคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๔๒๙/๒๕๒๑ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า โจทก์เคยฟ้องจำเลยนี้ต่อศาลอาญาในข้อหาความผิดต่อพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คฯ ศาลอาญาไม่รับฟ้อง เพราะความผิดเกิดในเขตศาลจังหวัดสมุทรปราการ โจทก์อุทธรณ์ ขณะที่คดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลอุทธรณ์ โจทก์นำคดีเดียวกันนั้นมาฟ้องต่อศาลจังหวัดสมุทรปราการอีก ดังนี้ เป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ วรรคสอง ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕ และในคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๔๑๐/๒๕๒๓ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการที่จำเลยนำเช็คมาแลกเงินสดกับโจทก์ โดยจำเลยกล่าวหลอกลวงโจทก์ด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จนั้น ความผิดฐานฉ้อโกงกับความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็คเป็นการกระทำกรรมเดียวกัน เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลยตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค จนศาลมีคำสั่งประทับฟ้องแล้ว

โจทก์จะมาฟ้องจำเลยฐานฉ้อโกงอีกไม่ได้ เป็นฟ้องซ้อน ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๗๓ วรรคสอง(๑) ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๕

นอกจากนี้การฟ้องซ้อนในคดีอาญา นอกจากโจทก์เป็นคนคนเดียวกันฟ้องจำเลยคนเดียวกัน และผู้เสียหายซึ่งขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับโจทก์จะไปฟ้องจำเลยในเรื่องเดียวกันอีกไม่ได้ดังกล่าวแล้ว การที่โจทก์ซึ่งเป็นพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างคนต่างฟ้องจำเลยในเรื่องเดียวกันในศาลเดียวกันหรือต่างศาลกัน กลับไม่เป็นฟ้องซ้อน เพราะถือว่าโจทก์เป็นคนละคนกัน และต่างคนต่างมีอำนาจฟ้องคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๘ เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายฟ้องจำเลยแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๓ ให้อำนาจศาลที่จะสั่งรวมการพิจารณาคดีทั้งสองเรื่องนั้นเข้าเป็นคดีเดียวกัน โดยศาลเห็นชอบโดยพลการหรือโดยโจทก์ยื่นคำร้องในระยะใดก่อนมีคำพิพากษา แต่ถ้าไม่รวมพิจารณาเป็นคดีเดียวกัน หากคดีใดคดีหนึ่งศาลได้มีคำพิพากษาไปก่อน คดีหลังศาลก็จะต้องพิพากษายกฟ้อง คดีใดจะฟ้องก่อนหลังกันไม่สำคัญ เพราะกรณีไปเข้ามาตรา ๓๙ (๔) ซึ่งกฎหมายบัญญัติไว้ว่า สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปเมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง

มีบางท่านเห็นว่า การที่ศาลยกฟ้องคดีหลังนี้เพราะถือว่าฟ้องซ้ำนั้น ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะถ้าโจทก์ในคดีแรกฟ้องไว้ก่อน แล้วศาลพิพากษาคดีของโจทก์ในคดีหลังก่อน จะถือว่าโจทก์ในคดีแรกฟ้องซ้ำได้อย่างไร เพราะโจทก์ในคดีแรกไม่ได้นำคดีมาฟ้องหลังคดีที่ศาลพิพากษาแล้ว เหตุผลที่น่าจะนำมาพิจารณา คือ ข้อความในมาตรา ๓๙ (๔) ที่ว่า "เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง" เมื่อศาลได้พิพากษาคดีใดคดีหนึ่งที่ฟ้องไว้พร้อมกับอีกคดีหนึ่ง ถือว่าคดีที่ศาลพิพากษาแล้วนั้น เป็นคดีที่มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้องแล้ว แม้โจทก์ในฟ้องอีกคดีหนึ่งจะมีอำนาจฟ้องตามมาตรา ๒๘ แต่อำนาจฟ้องของโจทก์ในคดีนั้นก็ระงับไปตามมาตรา ๓๙ (๔) เพราะศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งโจทก์ได้นำมาฟ้องไว้แล้ว ศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีเรื่องเดียวกันที่ยังมิได้พิพากษาต่อไปอีกไม่ได้ โดยเหตุผลที่ว่าจำเลยกระทำผิดกรรมเดียว ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยซ้ำกันเป็นสองครั้งในการกระทำผิดกรรมเดียวกันนั้นไม่ได้(๑)

---

(๑) โปรดดูคำพิพากษาฎีกา (ประชุมใหญ่) ที่ ๑๑๒๔/ ๒๔๙๖, ๑๐๓๗/ ๒๕๐๑, ๑๙๗๗/ ๒๕๑๑ และ ๕๐๙/ ๒๕๒๐

มีข้อที่ควรสังเกตตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ ซึ่งบัญญัติว่า "ห้ามมิให้ศาลใดศาลหนึ่งรับคดีซึ่งศาลอื่นสั่งรับประทับฟ้องโดยชอบแล้วไว้พิจารณาพิพากษา ฯลฯ" ข้อความที่ว่า "รับประทับฟ้องไว้โดยชอบแล้ว" หมายความว่าคดีซึ่งศาลสั่งรับประทับฟ้องนั้น ต้องเป็นการรับประทับฟ้องไว้โดยชอบ หากรับประทับฟ้องไว้โดยไม่ชอบ เช่นรับประทับฟ้องไว้โดยไม่คำนึงถึงเขตอำนาจศาล โจทก์ก็อาจนำคดีนั้นไปฟ้องใหม่ยังศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาดคดีนั้นไม่ต้องห้ามตามมาตรา ๑๘ นี้

อย่างไรก็ตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ มิได้ห้ามมิให้คู่ความเดียวกันฟ้องคดีเรื่องอื่นในเมื่อได้ฟ้องคดีเรื่องหนึ่งไว้ในศาลหนึ่งแล้ว แม้คดีที่ฟ้องใหม่นั้นจะมีมูลกรณีมาจากคดีเรื่องเดียวกันกับคดีที่ฟ้องไว้แล้ว เช่น ก. ฟ้อง ข. ต่อศาลจังหวัดปทุมธานีเป็นคดีอาญาฐานทำร้ายร่างกายบาดเจ็บสาหัส ต่อมา ก. ได้ฟ้อง ข. ต่อศาลจังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นศาลที่ ข. มีภูมิลำเนาอยู่ เป็นคดีแพ่งเรียกค่าเสียหายจาก ข. เนื่องในการที่ ข. ทำร้ายร่างกาย ก. บาดเจ็บสาหัส ดังนี้ แม้ ก. และ ข. จะเป็นคู่ความเดียวกัน ก. ก็ฟ้อง ข. ได้ เพราะเป็นคดีคนละเรื่อง ถึงแม้คดีหลังจะมีมูลกรณีสืบเนื่องมาจากคดีแรกก็ตาม หรือในกรณีที่ ข. มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดปทุมธานี เมื่อ ก. ฟ้อง ข. เป็นคดีอาญาแล้ว ต่อมา ก. ได้ฟ้อง ข. เป็นคดีแพ่ง เรียกค่าเสียหายในศาลเดียวกันนั้นอีก ก. ก็ย่อมฟ้องได้[๑]

มาตรา ๑๘ วรรคท้ายบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ว่า "เว้นแต่คดีนั้นจะได้โอนมาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ" ซึ่งหมายความว่า ในกรณีที่มีการฟ้องคดีไว้ยังศาลหนึ่งแล้ว ต่อมาได้มีการโอนคดีไปยังอีกศาลหนึ่งตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ ศาลซึ่งได้รับโอนคดีนั้น จะต้องรับคดีนั้นไว้พิจารณา เพราะไม่ใช่เรื่องฟ้องซ้อน และจะอ้างมาตรา ๑๘ ตอนต้นมาปฏิเสธไม่รับคดีนั้นไว้พิจารณาไม่ได้ การโอนคดีในคดีแพ่งก็คือ ในกรณีที่มีคดีหลายเรื่องค้างพิจารณาในศาลชั้นต้นสองศาลต่างกันและคู่ความทั้งหมดหรือแต่บางฝ่ายเป็นคู่ความรายเดียวกัน กับทั้งการพิจารณาคดีเหล่านั้นถ้าได้รวมกันแล้วจะเป็นความสะดวก หากศาลหนึ่งศาลใดเหล่านั้นเห็นสมควรให้พิจารณาคดีรวมกัน หรือหากคู่ความทั้งหมดหรือแต่บางฝ่ายมีคำขอให้พิจารณาคดีรวมกัน โดยขอโอนคดีมาจากอีกศาลหนึ่ง หรือโอนคดีไปยังอีกศาลหนึ่ง ศาลจะมีคำสั่งก่อนที่จะได้รับความยินยอมของอีกศาลหนึ่งไม่ได้ แต่ถ้าศาลที่จะรับโอนคดีไม่ยินยอม ก็ให้ศาลที่จะโอนคดีนั้นส่งเรื่องให้อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ชี้ขาด คำสั่งของอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ถือเป็นที่สุด ดั่งที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๔ การโอนคดีในคดีอาญา คือ ในกรณีที่ศาลตั้งแต่สองศาล

(๑) โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๔

ขึ้นไปต่างมีอำนาจชำระคดี ถ้าได้ยื่นฟ้องคดีนั้นต่อศาลหนึ่งซึ่งตามฟ้องความผิดมิได้เกิดขึ้นในเขต แต่ต่อมาความปรากฏแก่โจทก์ว่า การพิจารณาคดีจะสะดวกยิ่งขึ้น ถ้าให้อีกศาลหนึ่งซึ่งมีอำนาจชำระคดีได้พิจารณาคดีนั้น โจทก์จะยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งคดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณาขอโอนคดีไปยังอีกศาลหนึ่งก็ได้ ดั่งที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๓ ส่วนกรณีตามมาตรา ๓๓ ในกรณีที่ฟ้องต่างศาลกัน เมื่อศาลเห็นชอบหรือโดยโจทก์ร้องขอ และศาลสั่งให้รวมการพิจารณาเป็นคดีเดียวกันแล้ว ก็เป็นเหตุให้ต้องโอนคดีไปรวมการพิจารณายังอีกศาลหนึ่ง แต่การที่จะสั่งโอนคดีไปรวมการพิจารณาต้องได้รับความยินยอมจากศาลที่จะรับโอนเช่นเดียวกันกับคดีแพ่งที่กล่าวข้างต้น

การโอนคดีอาญาอีกกรณีหนึ่งเป็นการโอนโดยคำสั่งของประธานศาลฎีกา และศาลที่จะรับโอนต้องรับโอนจะโต้แย้งคัดค้านอะไรไม่ได้ กรณีดังกล่าวคือ ในกรณีที่ตามลักษณะของความผิด ฐานะของจำเลย จำนวนจำเลย ความรู้สึกของประชาชนส่วนมากแห่งท้องถิ่นนั้น หรือเหตุผลอย่างอื่น อาจมีการขัดขวางต่อการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา หรือน่ากลัวว่าจะเกิดความไม่สงบหรือเหตุร้ายอย่างอื่นขึ้น เมื่อโจทก์หรือจำเลยยื่นเรื่องราวต่อประธานศาลฎีกาขอให้โอนคดีไปศาลอื่น ถ้าประธานศาลฎีกาอนุญาตตามคำขอนั้น ก็ให้สั่งโอนคดีไปยังศาลดั่งที่ประธานศาลฎีการะบุไว้ คำสั่งของประธานศาลฎีกาอย่างใด ย่อมเด็ดขาดเพียงนั้น(๑)

ตามที่กล่าวมานี้เป็นการโอนคดีตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความ ซึ่งศาลที่จะรับโอนจะต้องรับไว้พิจารณาตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑๘ วรรคท้าย

ตอนที่ ๓
การดำเนินคดีในศาลสูง

คดีแพ่งและคดีอาญา เมื่อศาลชั้นต้นพิจารณาพิพากษาแล้ว หากคู่ความฝ่ายใดไม่พอใจในคำพิพากษาของศาล ก็อาจอุทธรณ์ ฎีกาขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาได้ตามลำดับ กล่าวคือ เมื่อศาลชั้นต้นพิพากษาแล้ว เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่พอใจคำพิพากษาก็อุทธรณ์คำพิพากษาทั้งในข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์ได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์(๒) ซึ่งในคดีบางประเภทกฎหมายอนุญาตให้อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริง คู่ความก็อุทธรณ์ได้แต่เฉพาะในปัญหาข้อ

---

(๑) โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๖

(๒) โปรดดูคำบรรยายนี้หน้า ๑๓๕ เกี่ยวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๒๓ ทวิ

กฎหมาย จะอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงไม่ได้ เว้นแต่ผู้พิพากษาซึ่งเป็นองค์คณะในคดีนั้นได้ทำความเห็นแย้งไว้หรือได้รับรองว่ามีเหตุอันควรอุทธรณ์ได้ ถ้าไม่มีความเห็นแย้งหรือคำรับรองให้อุทธรณ์ได้ ก็ต้องได้รับอนุญาตให้อุทธรณ์เป็นหนังสือจากอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นหรืออธิบดีผู้พิพากษาภาคผู้มีอำนาจ ในการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา และคดีอื่น ๆที่กฎหมายบัญญัติให้อุทธรณ์ขึ้นไปยังศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์และผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาคจะต้องนั่งพิจารณาพิพากษาคดีอย่างน้อยสองคน พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๕๓๒ มาตรา ๘ บัญญัติบังคับไว้ว่า ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อยสองคน จึงเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีได้ จะนั่งพิจารณาพิพากษาคดีเพียงคนเดียวไม่ได้ ไม่ว่าคดีนั้นจะเป็นคดีเล็กน้อยเพียงใดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วผู้พิพากษาในศาลอุทธรณ์ซึ่งรวมถึงศาลอุทธรณ์ภาค จะพิจารณาพิพากษาคดีเป็นองค์คณะ ๓ คน และในองค์คณะ ๓ คนนี้ แม้คนหนึ่งคนใดจะล้มหายตายจากไปไม่อาจลงชื่อเป็นองค์คณะได้ คงเหลือเพียง ๒ คน ก็ถือว่าครบองค์คณะตามที่กฎหมายต้องการแล้ว ในการพิจารณาพิพากษาคดีในชั้นอุทธรณ์ส่วนมากศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคจะพิจารณาจากฟ้องอุทธรณ์ คำแก้อุทธรณ์ เอกสารและหลักฐานทั้งปวงในสำนวนโดยไม่มีการดำเนินการสืบพยานอีก ทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคมีอำนาจดำเนินกระบวนพิจารณาดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและวิธีพิจารณาความอาญาเกี่ยวกับการฟังคำแถลงการณ์ด้วยวาจาหรือด้วยปากหรือสั่งให้มีการสืบพยานเพิ่มเติมอีกก็ได้ ในชั้นศาลอุทธรณ์ผู้พิพากษาที่ร่วมพิจารณาพิพากษาคดีเป็นองค์คณะ หรืออธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ซึ่งรวมทั้งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาคด้วย หรือผู้ทำการแทนในเมื่ออธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคไม่อยู่หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ อาจทำความเห็นแย้งไว้ในคำพิพากษานั้นได้ และหากเป็นความเห็นแย้งเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ถ้าข้อเท็จจริงนั้นจะต้องยุติเพียงชั้นศาลอุทธรณ์ เมื่อมีความเห็นแย้งดังกล่าว ข้อเท็จจริงนั้นก็ยังไม่ยุติ คู่ความอาจฎีกาข้อเท็จจริงนั้นขึ้นไปยังศาลฎีกาได้อีก เมื่อมีปัญหาที่สำคัญ ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคจะพิจารณาปัญหานั้นโดยที่ประชุมใหญ่ของศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคก็ได้

เมื่อศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคพิพากษาคดีแล้ว คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่พอใจคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค ก็อาจฎีกาขึ้นไปยังศาลฎีกาได้อีกตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการฎีกา แต่คดีบางประเภทก็มีกฎหมายห้ามฎีกาไว้เช่นเดียวกับห้ามอุทธรณ์ แต่ข้อห้ามตามกฎหมายนั้นอาจแตกต่างกัน การพิจารณาพิพากษาคดีในศาลฎีกา พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๒๔ ที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ

แก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๕๓๒ มาตรา ๘ บังคับไว้เป็นเด็ดขาดว่าจะต้องมีผู้พิพากษาศาลฎีกาอย่างน้อย ๓ คนเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดี หากมีผู้พิพากษาศาลฎีกาน้อยกว่า ๓ คนเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษา คำพิพากษาศาลฎีกานั้นก็ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลฎีกาพิพากษาคดีโดยใช้เสียงข้างมากในคณะ ผู้พิพากษาฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมาก จะทำความเห็นแย้งอย่างในศาลอุทธรณ์ไม่ได้ เพราะศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุด ไม่มีศาลที่สูงกว่าจะพิจารณาคดีต่อไปอีก การพิจารณาคดีของศาลฎีกาก็เช่นเดียวกับการพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค คือ พิจารณาจากคำฟ้องฎีกา คำแก้ฎีกา เอกสารและหลักฐานทั้งปวงในสำนวนความที่ศาลชั้นต้นส่งขึ้นไปยังศาลฎีกา หากมีปัญหาที่สำคัญ ศาลฎีกาอาจพิจารณาปัญหานั้นโดยที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาก็ได้ เช่นเดียวกับศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาค คำพิพากษาศาลฎีกาเป็นที่สุด เมื่อศาลฎีกาพิพากษาคดีแล้ว คดีนั้นจะไม่มีการดำเนินการพิจารณาในประเด็นที่คู่ความฟ้องร้องโต้เถียงกันมาอีกต่อไป เว้นแต่จะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นบังคับคดี

การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๖ บัญญัติให้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ ซึ่ง มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า "คดีใดที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้บุคคลใดต้องรับโทษอาญาในคดีนั้นแล้ว อาจมีการร้องขอให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่ได้ เมื่อปรากฏว่า

(๑) พยานบุคคล ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้นได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าคำเบิกความของพยานนั้นเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง

(๒) พยานหลักฐานอื่นนอกจากพยานบุคคลตาม (๑) ซึ่งศาลได้อาศัยเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีอันถึงที่สุดนั้น ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในภายหลังแสดงว่าเป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือ

(๓) มีพยานหลักฐานใหม่อันชัดแจ้งและสำคัญแก่คดี ซึ่งถ้าได้นำมาสืบในคดีอันถึงที่สุดนั้นจะแสดงว่าบุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นไม่ได้กระทำความผิด" ดังนั้นคดีอาญาซึ่งอยู่ในเกณฑ์ดังกล่าวอาจถูกรื้อฟื้นขึ้นมาพิจารณาใหม่ได้อีก แม้คดีนั้นจะสิ้นสุดลงในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาก็ตาม และเมื่อดำเนินการพิจารณาตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ฯ แล้ว ศาลอาจพิพากษายกคำร้องที่ขอให้รื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นมาพิจารณาใหม่เสีย หรืออาจพิพากษายกคำพิพากษาเดิมและพิพากษาว่าบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดก็ได้

ในการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่นั้น จำเลยหรือทายาทจะต้องยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีนั้นภายในกำหนดหนึ่งปีเมื่อปรากฏข้อเท็จจริงดังที่กล่าวข้างต้นหรือภายในกำหนดสิบปีนับแต่วันศาลมีคำพิพากษา เมื่อรับคำร้องแล้วศาลจะต้องไต่สวนคำร้องนั้น หากเห็นว่าคดีมีมูลก็เสนอความเห็นไปยังศาลอุทธรณ์เพื่อพิจารณาและมีคำสั่ง คำสั่งศาลอุทธรณ์ว่าคดีมีมูลหรือไม่ มาตรา ๑๐ ให้ถือว่าเป็นที่สุด

เมื่อศาลพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์และกลับคำพิพากษาศาลเดิม พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ได้มีบทบัญญัติกำหนดเยียวยาความเสียหายของจำเลยไว้ เช่น จำเลยถูกพิพากษาให้ริบทรัพย์ ก็ให้ศาลพิพากษาสั่งคืน หากทรัพย์ที่ถูกริบเป็นเงิน เมื่อคืนเงินก็ให้ใช้ดอกเบี้ยด้วยร้อยละสิบห้าต่อปี หากเป็นกรณีที่จำเลยถูกคำพิพากษาให้คุมขัง ก็ให้ใช้ค่าทดแทนเป็นเงินวันละเจ็ดสิบบาทตามจำนวนวันที่ถูกคุมขัง ถ้าจำเลยถูกประหารชีวิตให้ใช้ค่าทดแทนเป็นเงินไม่เกินสองแสนบาทแก่ทายาท